

me "Târîh-i Sultân Selîm-i Sâlis ve Mahmûd-ı Sâni" ismiyle doğru olarak tesbit edilmiş, bu isim *İstanbul Kütüphaneleri Tarih-Coğrafya Yazmaları Katalogları*'na da (s. 224) aynen geçmiştir. Bununla beraber vekâyî'nâmenin müellif tarafından herhangi bir özel başlıkla adlandırılmadığına işaretlerle "Târîh-i Sultân Selîm-i Sâlis ve Mahmûd-ı Sâni" adının yanlış olduğu düşüncesini ileri sürenler de olmuştur (Atsız, VI/1-2 [1957], s. 72-73). Eser Mehmet Ali Beyhan tarafından karşılaştırmalı metin ve ayrıntılı dizinle beraber neşredilmiştir (*Câbi Tarihi, Târîh-i Sultan Selim-i Sâlis ve Mahmûd-i Sâni*, I-II, Ankara 2003).

BİBLİYOGRAFYA :

BA, *Ruûs Defteri*, nr. 126 (1218/1803), s. 133-134; Câbi Ömer Efendi, *Târîh* (haz. Mehmet Ali Beyhan), Ankara 2003, I, 519; II, 1055; *Defter-i Kütübhâne-i Es'ad Efendi*, İstanbul, ts., s. 126; *Osmanlı Müellifleri*, III, 181; TCYK, s. 224; B. Flemming, *Türkische Handschriften*, Wiesbaden 1968, s. 163; Ahmet Hamdi Tanpınar, *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi* (İstanbul 1942), İstanbul 1985, s. 53, 57, 62, 116; L. Forrer, "Handschriften Osmanischer Historiker in Istanbul", *Isl.*, XXVI/3 (1942), s. 173, 220; Nihal Atsız, "İstanbul Kütüphanelerinde Tanınmamış Osmanlı Tarihleri", *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, VI/1-2, Ankara 1957, s. 47-81; Mehmet Ali Beyhan, "Şânizâde Tarihi'nin Kaynaklarından Câbi Tarihi", *Osm.Ar.*, XV (1995), s. 239-283; M. Cavid Baysun, "Mustafa IV", *İA*, VIII, 709; A. Cevat Eren, "Selim III", *a.e.*, X, 454.

MEHMET ALİ BEYHAN

ÖMER EFENDİ, Nasuhpaşazâde

(ö. 1076/1666)

Bestekâr, şair ve hattat.

İstanbul'da doğdu. Babası Sadrazam Dramalı Nasuh Paşa olup annesi Mîr Şerîf'in kızıdır. Nasuh Paşa, I. Ahmed'in kızı Ayşe Sultan'la evlendiyse de bu evlilikten çocukları olmadı ve boşandılar. Enderun'da öğrenim gördü ve sarayda mâbeyinci oldu. 1064 (1653) yılında görevli olarak Şam'a gitmesinin ardından Dîvân-ı Hümâyûn hâcagânlığına ve daha sonra Ordû-yı Hümâyûn nişancılığına getirildi. Bu görevde iken Sadrazam Köprülüzâde Fâzıl Ahmed Paşa'nın Uyvar ve Girit seferlerine katıldı; Girit seferinde vefat etti (1076/1666). Ömer Efendi'nin ölüm tarihi için kaynaklarda 1068 (1658) yılı da verilmektedir. Ancak 1068 tarihi, vefatı için kaleme alınan, "Yazdı yek mushaf-ı ömre ketebe âh meded" (1076) mısraında "yek" kelimesinin "bin" şeklinde yanlış okunmasından ortaya çıkmış olmalıdır. Ayrıca *Vekâyîu'l-fuzalâ* ile (III, 683) *Sicill-i Osmânî*'de (III,

587) 1086 (1675) tarihi, diğer bazı kaynaklarda farklı tarihler zikredilmektedir (Rado, s. 99). Girit seferinin tarihiyle vefatına düşürülen tarihin aynı olması göz önüne alındığında 1076'nın (1666) en doğru tarih olduğu söylenebilir.

Tophaneli Mahmud Nûri'den sülûs ve nesih hatlarını meşkederek icâzet alan Ömer Efendi sarayda beratlardaki tuğraları çekerdi. Onun Şam'a gittiğinde hac emri Defterdarzâde Mehmed Paşa için yazdığı En'âm sûresi karşılığında hediyelerle taltif edildiği anlatılır. Dönemin tanınmış bestekâr ve hânendelerinden olduğu belirtilen Ömer Efendi mûsiki nazariyatı konusunda da söz sahibiydi. Esad Efendi onun yirmi iki bestesinden söz ediyorsa da bu eserlerden hiçbirini günümüze ulaşmamıştır (Safâî, s. 390; Özalp, I, 372). Şiirlerinde "Ömrî" mahlasını kullanmış, ancak zamanımıza çok az şiiri intikal etmiştir. Zarif ve nüktedan kişiliğinin yanı sıra misafirperverliğiyle de tanınan Ömer Efendi'nin konağı dönemin ileri gelen şahsiyetlerinin toplandığı bir yerdi.

BİBLİYOGRAFYA :

Safâî, *Tezkire* (haz. Pervin Çapan), Ankara 2005, s. 390; Belîğ, *Nuhbetü'l-âsar*, s. 360-361; Şeyhî, *Vekâyîu'l-fuzalâ*, III, 683; Ebûîshakzâde Esad Efendi, *Atrabü'l-âsar*, İÜ Ktp., TY, nr. 6204, vr. 36^b-37^a; Müstakimzâde, *Tuhfe*, s. 349; *Sicill-i Osmânî*, III, 587; Sadettin Nûzhet Ergun, *Türk Musikisi Antolojisi*, İstanbul 1942, I, 33; Şevket Rado, *Türk Hattatları*, İstanbul, ts. (Yayın Matbaacılık), s. 99; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/2, s. 566-567; Avni Erdemir, *Anadolu Sahası Musikîşinas Dîvan Şairleri*, Ankara 1999, s. 362-363; Özalp, *Türk Musikisi Tarihi*, I, 371-372; "Ömer Bey (Nasûh Paşazâde)", *TA*, XXVI, 257; Öztuna, *BTMA*, II, 176.

HASAN AKSOY

ÖMER EFENDİ, Novili

Bosnalı âlim, müellif ve tarihçi.

Hayatı ve ailesi hakkındaki bilgiler Bosna tarihiyle ilgili eserine dayanır. Buna göre 1700'lü yılların başında doğmuş olmalıdır. Ondan bahseden kaynaklarda geçen Novili nisbesi Bosna-Hersek'in kuzeybatısında bulunan Bosanski Novi'ye işaret eder. Bir ulemâ ailesine mensup olduğu ve aile fertlerinden çoğunun kadılık yaptığı anlaşılmakta, kendisinin de medrese tahsilini tamamladıktan sonra kadılığa geçtiği bilinmektedir. Nitekim bazı kayıtlarda Salona kazasında kadılık yaparken buradan ayrıldığına dair bilgilere rastlanır. Bundan hareketle Safvet-beg Başıagić onun Sanski Most (Bosna-Hersek) kadısı olduğunu belirtirse de Mehmed Handžić'in belirttiği-

ne göre burası Yunanistan'da bir şehirdir (Şabanović, s. 691). Eserinde yazdığına bakılacak olursa Banaluka'da ve etrafında cereyan eden Osmanlı-Avusturya savaşları esnasında (1736-1739) bu bölgede kadılık yapmıştır. "Rütbe-i vâlâ-i sitte" derecesine kadar yükselen Ömer Efendi'nin hayatının son günlerini Novi'de geçirdiği ve burada vefat ettiği belirtilmektedir.

Ömer Efendi'nin *Ahvâl-i Gazavât der Diyâr-ı Bosna* adlı kitabı günümüze ulaşan tek eseridir. Müellif burada, Sultan I. Mahmud ile Avusturya İmparatoru VI. Karl zamanında meydana gelen ve 1736-1739 yılları arasında cereyan eden savaşlar sırasında Bosna'ya saldıran Avusturya kuvvetlerine karşı Bosna Valisi Hekimoğlu Ali Paşa'nın savunmasından, karşı saldırılarından, kazanılan zaferlerden ve akınlardan bahsetmektedir. Hekimoğlu Ali Paşa kumandasında savaşlara katılanların ifadeleri, görevi icabı kendisine ulaşan resmî evrak ve yazışmalar eserin başlıca kaynaklarını teşkil eder. Kitabın muhtemelen orijinal nüshası İbrâhim Müteferrika tarafından ele geçirilerek bazı müdahalelerle birlikte yukarıdaki isimle bastırılmıştır (İstanbul 1154). Eserde elli iki bölümlü Bosnalılar'dan birlikte Arnavutlar'dan bahseden bir hâtıme ve "Beyân-ı Me'haz-ı Vâkiât" şeklinde bir not bulunmaktadır. İbrâhim Müteferrika, kitabın son kısmına eserin değerini belirten bazı düşünceler ve müellifin hayatı hakkında kısa bilgiler eklemiştir. Esere ait yazma nüshaların ise yayımlanmış kitaptan istinsah edildiği tahmin edilmektedir. Kitabın eski bir nüshasının Saraybosna'daki Hünkâr Camii Kütüphanesi'nde bulunduğu ve geç dönemde Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi'ne intikal ettiği ileri sürülür (Handžić, *Knjževni*, s. 40; Şabanović, s. 692). Eserin ikinci baskısı *Târîh-i Bosna der Zamân-ı Hekimzâde Ali Paşa* (İstanbul 1293), üçüncü baskısı *Bosna Gazavât-ı Dâhiliyyesi an 1149 ilâ 1152* (İstanbul 1295) adıyla gerçekleştirilmiştir. Sadeleştirilmiş bir diğer baskısı da Kâmil Su tarafından ayrıntılı bir önsözle birlikte *Bosna Tarihi* adıyla neşredilmiştir (Ankara 1979). Kitabın Almanca çevirisi Johann Nepomuk Dubsky (*Die Kriege in Bosnien in den Feldzügen 1737, 1738, 1739*, Wien 1789), İngilizce çevirisi Charles Fraser (*History of the War in Bosnia During the Years 1737, 1738 and 1739*, London 1830) ve Fransızca çevirisi Cardone (*Relation de la dernière guerre entre les allemands et les turcs*, Bibliothèque Nationale, Suppl. Turc 930, Trad. 804) tarafından yapılmıştır. Gustav Flügel'in kata-

logunda yer alan, 1736'da Avusturya Devleti'ne karşı Banaluka'nın savunmasını anlatan *Tevârîh-i Banaluka Diyâr-ı Bosna* adlı, yazarı meçhul eserin Ömer Efendi'ye ait olması ihtimali üzerinde durulmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Flügel, *Handschriften*, II, 291; Hammer, *GOR*, VII, 497-498; V. Jonqueire, *Histoire de l'Empire ottoman depuis les origines jusqu'à nos Jours*, Paris 1914, I, 287-288; Babinger, *GOW*, s. 276-277; a.m.f., "Ömer Efendi", *El²* (İng.), VII, 171-172; Mehmed Handžić, *Književni Rad Bosansko-Hercegovackih Muslimana*, Sarajevo 1934, s. 39-40; a.m.f., *el-Cevherü'l-esnâ fi terâcimi 'ulemâ'i ve şu'arâ'i Bosna* (nşr. Abdülfettâh Muhammed el-Hulv), Kahire 1413/1992, s. 148; Hazim Šabanović, *Književnost Muslimana BiH na Orijentalnim Jezicima*, Sarajevo 1973, s. 690-694; Safvet-beg Bašagić, *Bošnjaci i Hercegovci u Islamskoj Književnosti*, Sarajevo 1986, s. 198-199; a.m.f., *Znameniti Hrvati, Bošnjaci i Hercegovci u Turskoj Carevini* (a.e. içinde), s. 409; "Bosanski Novi", *Hrvatski Leksikon*, Zagreb 1996, I, 129; Adem Handžić, "Bosanski Namjesnik Hekim-oglu Ali-paşa", *POF*, V (1954-55), s. 135-180; Fehim Nametak, *Pregled Književnog Stvaranja Bosansko-Hercegovackih Muslimana na Turskom Jeziku*, Sarajevo 1989, s. 197-198; A. Popović, "The Muslim Culture in the Balkans (16th-18th Centuries)", *IS*, XXXVI/2-3 (1418/1997), s. 184; Milenko Filipović, "Bosanski Novi", *Narodna Enciklopedija SHS*, Beograd 1924, I, 261; A. Cevat Eren, "Ömer Efendi", *İA*, IX, 471-472.

MUHAMMED ARUÇI

ÖMER FERRUH

(عمر فروخ)

Ömer b. Abdurrahmân b. Ömer Ferruh
(1904-1987)

Arap dili ve edebiyatı,
felsefe, tarih alanlarında eser yazan
Beyrutlu âlim.

Ğubârü's-sinîn adlı eserinde kaydettiğine göre 8 Mayıs 1904'te Beyrut'ta doğdu (resmî kayıtlarda 1906). Kültürlü bir aileye mensup olup ilk ve orta öğrenimini Beyrut'un çeşitli okullarında tamamladı (1924). Ardından Beyrut Amerikan Üniversitesi'ne girdi; Arap dili ve edebiyatı ile tarih dalında öğrenim görerek 1928'de mezun oldu. Bir yıl süreyle Filistin'in Nablus şehrindeki Medresetü'n-necâh'ta (lise) tarih, coğrafya ve tercüme öğretmeni olarak görev yaptıktan sonra Beyrut'a dönerek Cem'iyetü'l-makâsidi'l-hayriyye el-İslâmiyye'nin okullarında öğretim görevini sürdürdü. 1935'te gittiği Almanya'da Berlin, Leipzig, Erlangen üniversitelerinde, iki defa gittiği Paris'te de Sorbon Üniversitesi ile bazı enstitülerde dersleri takip etti. Erlangen Üniversitesi'nde Josef Hell yönetimin-

de "Hicretten Ömer b. Hattâb'ın Ölümüne Kadar Arap Şiirinde İslâmiyet" başlıklı bir tez hazırlayarak 1937'de felsefe doktoru unvanını aldı. Aynı yıl Beyrut'a dönen Ömer Ferruh, Cem'iyetü'l-makâsidi'nin fakültelerinde öğretim üyeliği görevine tekrar başladı. Bu sırada bazı arkadaşlarıyla birlikte *el-Emâlî* dergisini çıkardı. 1940'ta Bağdat'taki Yüksek Öğretmen Okulu'nda dersler ve konferanslar verdi. 1941 yılından itibaren, o zamana kadar vermiş olduğu ders ve konferanslarından "Dirâsât kaşîre fi'l-âdâb ve't-târîh ve'l-felsefe" adıyla yirmi altı cüzden oluşan bir dizi meydana getirdi.

1949'da Dimaşk el-Mecmau'l-ilmîyyü'l-Arabî'ye muhabir üye seçilen Ömer Ferruh bu kurumun dergisinde Arap dili ve edebiyatı ile tarih ve felsefeye dair yazılarını vefatına kadar sürdürdü. Bunlar arasında, Amerikan Ford Kurumu'nun finansımanıyla Lübnan ve bazı Arap ülkeleri için hazırlanmış olan "Meşrûu'l-Arabiyyeti'l-esâsiyye" adlı projeyi fasih Arapça'ya zarar verip avam dilini öne çıkaracağı gerekçesiyle eleştirdiği yazısı ile (XLVIII, 1973) tercüme tekniği ve problemlerine dair makalesi (LIV, 1979) zikredilebilir. 1951-1960 yılları arasında Dimaşk Üniversitesi'nde misafir öğretim üyesi olarak Emevî, Endülüs ve Mağrib tarihi üzerine dersler ve konferanslar, 1961'den itibaren vefatına kadar Beyrut Üniversitesi'nde Arap tarihi ve medeniyetiyle Araplar'da ilimler tarihi üzerine konferanslar verdi. 1961'de Kahire Mecmau'l-lugati'l-Arabiyye'ye asil üye seçildi. 1970'li yıllarda Beyrut ve Lübnan üniversitelerinde yüksek lisans ve doktora dersleri verdi. Yurt içinde ve dışında çok sayıda bilimsel kurumla hayır kurumlarına üye olduğu gibi bilimsel çalışmalarından dolayı gerek Lübnan'da gerekse Mısır, Suriye, Hindistan ve Pakistan gibi İslâm ülkelerinde kendisine çok sayıda ödül verildi. 8 Kasım 1987'de Beyrut'ta vefat etti.

İslâm dini, Kur'an ve fasih Arapça arasında bir bütünlük gören Ömer Ferruh hayatını İslâm mirasını ve fasih dili savunmaya adanmış, bu konudaki görüşlerini 'Abkariyyetü'l-lugati'l-'Arabiyye adlı eserinde açıklamıştır. *el-Mevsû'atü's-Sûriyye*'yi hazırlamak üzere seçilen ilim heyeti içinde bulunan Ömer Ferruh, bu ansiklopedide yer alacak ilim ve sanat adamlarının eserlerini İslâm uygarlığı çerçevesinde vermiş oldukları gerekçesiyle ismin sonuna "İslâmiyye" kaydının eklenmesini teklif etmiş, ancak kabul görmeyince bu görevden çekilmiş, bu konudaki görüşlerini 1966'da yazdığı *Târîhu'l-fikri'l-'Arabî ilâ*

eyyâmi İbn Haldûn adlı eserinde ortaya koymuş ve Arap uygarlığının İslâmîliğini savunmuştur. Reformun ve yeniliğin İslâm'da değil müslümanlarda yapılması gerektiğini söyleyen Ömer Ferruh, bununla ilgili görüşlerini *et-Tecdîd fi'l-müslîmîn lâ fi'l-İslâm* adlı eserinde belirtmiştir. Tasavvufun İslâmîliğini kabul etmeyen yazar bunu dikkate alarak eserine "et-Taşavvufü'l-İslâmî" değil *et-Taşavvuf fi'l-İslâm* adını vermiştir. Ömer Ferruh, İbn Rüşd'e uyararak felsefenin hristiyanlarda dinin düşmanı, İslâm'da ise dostu olduğu görüşünü benimsemiştir. Osmanlı devrini "imanı İslâm, kültürü Arap" diye nitelmiş, bu dönemi kötüleyenleri Osmanlı Devleti'nin siyasî tarihiyle Arap ve Avrupa tarihlerinden habersiz olmakla suçlamıştır. Tarih ve sosyolojide İbn Haldûn'un görüşlerinden etkilenmiş, tarihe dair eserlerinde olayların bilimsel analizini yapmıştır. Ömer Ferruh, Arap tarihinin yeniden gözden geçirilip yazılması zaruretiyle dile getirmiş, tarihin Şuûbiyye vb. akımların gündeme getirdiği isnat ve hatalardan arındırılmasını istemiş, bu konudaki düşüncelerini *Tecdîdü't-târîh fi ta'lîlîhi ve tedvînihi* adlı eserinde toplamıştır. Misyonerlerle şarkiyatçıların çoğunun faaliyetlerini Batı emperyalizminin ve siyonizmin İslâm ülkelerine sızması için bir ön çalışma, onları da bunların hizmetinde çalışan kimseler olarak gören Ömer Ferruh şarkiyatçıların eser ve faaliyetlerine karşı şiddetli bir mücadele başlatmış, Mustafa el-Hâlidî ile birlikte hazırladığı *et-Tebşîr ve'l-isti'mâr fi'l-bilâdi'l-'Arabiyye* adlı eserinde misyonerlerle şarkiyatçıların dile getirdikleri emellerini eserlerinden kanıtlar getirerek ortaya koymuştur. Theodor Nöldeke'nin *Kur'an Tarihi* adlı eseri için kaleme aldığı eleştiri yazısında şarkiyatçıların çoğundan nefret ettiğini, ancak bir grup müslüman yazarın Kur'an'a onlardan daha fazla kötülük yaptığını söylemiştir.

Ömer Ferruh, Luvîs Şeyho ve Cîrcîs Ken'ân gibi bazı yazarların çalışmalarını çü-

Ömer Ferruh